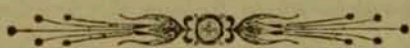

դուրս այգիները և պարտէզները ուռ-
գելու, և թէ քաղաքին ստորին կողմը
եղած գիւղերուն անդաստանները,
Այգիները և պարտէզները խիստ ա-
ռատ են և խնամով մշակուած, զա-
նազան տեսակ մրգեղէնները երկրացիք
առատութեամբ կը վայելեն, գովելի է
դիւին: Այս քաղաքին վերայ Օսման-
ցիք և Պարսիկք շատ անգամ մեծա-
մեծ պատերազմներ ըրին իրարու ձեռ-
քէ խլելու պայմանաւ, երբեմն միաց
ընդ իշխանութեամբ Օսմանցւոց իւր
շրջապատ սահմաններով, առաջին ան-
գամ Սուլթան Սէլիմայ Առաջնոյ, և
յերկրորդումն յաւուրս Սուլթան Մու-
րատոյ չորրորդի կրկին անգամ. եւ
հուսի ուրեմն վերջին դաշնադրու-
թեան, Օսմանցիք այս քաղաքը իւր
սահմաններով թողուցին Պարսից, և
ինքեանք տիրեցին Պաղտատ քաղաքի
և նահանգի նորին:

(Շարունակելէ:)

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Ծ Ո Վ

Ա Ն Ճ Ե Ր Ի Ո Յ Մ Է Ջ

Ալճերին՝ Ափրիկէի մէջ Պերպե-
րիստանի մէկ մասն է, որ Եգիպտոս-
սէն սկսեալ մինչեւ Ատլանտեան Ով-
կիանոսը կը տարածուի. նախնեաց ծա-
նօթ էր, ինչպէս Եգիպտոսը, և կը բը-
նակէին այս տեղ Մաւրիտանացիք և
Նիւմիդացիք: Այս երկիրը Կարկե-
դոնացւոց ժամանակ, որոց հայրենիքն
էր, շատ անուանի էր, յետոյ Հռովմե-
ացւոց իշխանութեան տակ իյնալով
հետզհետէ իւր նախկին փառքն ու

փառաւորութիւնը կորսնցուց: Սարա-
կինոսներն 697ին այս տեղէն հալածե-
ցին զՀռովմայեցիս: Գաղղիացիք 1830
ին Ալճերին առնելով՝ մուտ գտան
այս երկրին մէջ և այժմ Գաղղիական
գաղթականութիւն է Ալճերին, որ
Գաղղիացւոց տիրելէն ՚ի վեր յառաջա-
դիմելու և քաղաքակրթութեւն վերայ է:

Ատլաս լեռանց շղթայն Պէրպէրիս-
տանը երկու մասն կը բաժանէ արեւ-
մուտքէն դէպ արեւելք. հիւսիսային
կողմը Թէլ կ'ըսուի, ուր ցորենի վե-
րաբերեալ արմտեաց մշակութիւն կը
լինի. հարաւային կողմնէ Սակարան կամ
Ջէ անապարը, որ նոյնպէս կ'անուանի
Պիլապ-ի-լ-ճէրիպ (երկիր արմաւենեաց):
Ալճերիի հարաւային կողմը՝ Պիւքրայէ
մինչև Թուքուրդ եղած լայնութեամբ
արեւելքէն դէպ արեւմուտք Շօլ մաս-
նաւոր անուամբ ընդարձակ երկիրներ
կան, որք Սահարայի մասերն են եւ
գրեթէ բոլորովին անապատային են:
Շօթերը ձմեռան՝ անձրեւներէն ծա-
հիճներ և լճեր կը ձեւանան. իսկ ա-
մարան մեծ մասամբ ջերմութեամբ կը
ցամաքին: Երկուր ժամանակէ ՚ի վեր
կարծիք կար որ այս երկիրները յաճ են
Միջերկրականի մակհաւասարութե-
նէն, և կենդադրէին, որ երբեմն հա-
ղորդակցութիւն ունեցած ըլլան Մի-
ջերկրականի հետ ձեւանալով իբրեւ
մասն Գապէսի ծոցին:

Այս ծոցի ափանց վերայ, որ այ-
սօր երաշտ և անբնակ է, երբեմն կա-
յին ծաղկեալ քաղաքներ. ամբողջ գա-
ւառը, որ այժմ լքուած է աւազնե-
րով եւ արեգակէն լափիլղուած, ա-
ռաջ ունէր ճարտարարուեստ և վա-
ճառաշահ ժողովուրդներ. և այն ա-
տեն ծովը ցամաքին մէջ կ'երկարածը-
գէր դէպ արեւմտեան կողմը հարիւր
տասն եւ հինգ մղնի չափ: Սփկոյ
ծոց Թրիթոնի կ'ըսուէր, որ հիմա ևս

աշխարհագիր տախտակներու վերայ ճահիճի ձևով նկարուած է : Ասոր յիշատակը հիները կը պահպանեն և առաջ ծովուն հետ նեղուցով մի կապուած էր :

Ծովու ալքներէն, կամ հողմերէն դիզուած աւաղները լեցնելով այս նեղանցքը, ծոցը լիճ եղած է : և հետըզհետէ շոգիացմամբ կորուսանելով իւր ջուրը ցամաքած է, թողլով անհատար և ծովային աղով յագեալ երկիր մի, որոյ մեծ մասը մինչեւ հիմա աղի ճահիճներու վիճակն ունի :

Եթէ 'ի մասին Եօթերու կազմութեան այս տեսութիւնը ճշմարիտ է, կարելի չէր արդեօք հաստատել ծովուն հետ անոնց նախկին հաղորդակցութիւնը, ջուրը բերել Թունուզի և Ալճերիի հարաւային կողմը, բանալ այսպէս վաճառականական ճանապարհ մի մինչև Սահարայի ծոցը, հաստատուն կերպով չափաւորել բաժնախօսական աստիճանները ջրոյ շոգիով, որոյ օգնեւս պիտի փոփոխի այս նոր ծովուն վերայէն անցնելով : Այս կարի օգտաւէտ խնդիրն է, զոր քանի տարիներէ 'ի վեր կ'առաջագրէ Պօղոս — Մարէ գիտնականը :

Այս խնդրոյն լուծման համար առեւնէն առաջ հարկ էր ստուգել թէ՛ Եօթերու մակհաւասարութիւնը իրօք Միջերկրականի մակհաւասարութենէն ցած է. գիտնալ Գապէսի ծոցին և ներքին ծովու միջեւը ջրանցք մի բանալու կարելիութիւնը, ուրկէ այս ծովը պիտի լեցուի և նաւերու երթեւեկութիւնը պիտի ըլլայ. նկատողութեան սուներու էր այն օգուտները, զորս նոր աւաղանը պիտի մատակարարէ, թէ՛ վաճառականութեան նկատմամբ, թէ՛ կլիմայի բարեփոխութեամբ թէ՛ պտղաբերութեամբ Ալճերիի շատ մասանց, որք այսօր երաշտութեան

պատճառաւ անբեր մնացած են :

Գաղղիացի պաշտօնակալ մի Պ. Բուտէր այս խնդրոյն առաջին երկու մասերը լուծելու աշխատեցաւ : Իսկ վերջին մասին վերայ ընտելաները և Մէտրէաբանները աշխատեցան : Պ. Բուտէր Պ. Տը-Լէսէբսի գործնական հոյակապ հեղինակութենէն և Գաղղիոյ Ազգ. Ժողովոյ, որ այս աշխատութեանց համար 100000 ֆրանքի ծախս մի սահմանեց, պաշտպանութենէն խրախուսուած՝ Եօթերու գաւառին հարթաչափական եւ եռանկիւնաչափական գործողութեանց ձեռնարկելով՝ յաջող եղրակացութեան մի հասաւ : Հաստատեց, որ այս ընդարձակ երկիրը միջին հաշուով 20 մեդր ցած է Միջերկրականէն : Բուտէրի աշխատութիւնքը գիտութեանց Ակադէմիայի Մայիս 21ի նիստին մէջ գնահատուեցան տեղեկագրի մի ընթերցմամբ, զոր այլ և այլ ձեռնասհաս անձինքներէ կազմեալ մասնաժողով մի սլատրաստած էր :

Տեղեկաբերը երկար չէր խօսէր այն դժուարութեանց վերայ, որք յառաջ պիտի գային Միջերկրականի և Եօթի միջեւ հաղորդակցութեան ջրանցք մի բանալու ձեռնարկէն : Իսկ անկէ յառաջ գալիք օգուտներու մասին, կ'ըսէ, որ անհամեմատելի են Սուէզի պարանոցի պեղումէն յառաջ եկած օգուտներուն հետ 'ի մասին վաճառականութեան : Կեդրոնական Ափերիկէի արտադրութիւնքը անապատէն ուղտերով փոխադրուելով բաւական չեն ըլլար շատ մը վաճառականական նաւեր բեռնաւորելու. բայց եթէ այս արտադրութեանց փոխադրութեան ծախսերը նուազին, յայտնի է, որ գինները պիտի իջնեն և սպառումը պիտի աւելնայ : Անուրանալի է յառաջ գալիք օգուտը. բայց ոչ մի կերպով

կտրելի չէ ճշգիւ գնահատուել այս հա-
զորդակցութեան ճանապարհներուն
վաճառականութեան նկատմամբ ինչ
աստիճանի նպատուելը :

Ուրիշ օգուտներու վերայ խօսելով
կը յաւելու Տեղեկաբերը , թէ ներք-
նածովը կիւմայի զգալի փոփոխութիւն-
ներ յառաջ պիտի բերէ եւ երկրի
բարեբերութեան շատ պիտի օգնէ :
Շօթի ծովը 13000 քառ . հազարամեդ-
րէն աւելի ընդարձակութիւն պիտի
ունենայ , և աղի լճերու շոգիացման
վերայ եղած հաշուոյ համեմատ քսան
և չորս ժամուան մէջ մթնոլորտին պի-
տի տալ 40 միլիոն խորանարդ մեդր շո-
գիացեալ ջուր : Զրոյ այս շոգին տա-
րածուելով օդին մէջ պիտի ժողովէ
(Թինտալի գեղեցիկ փորձերուն համե-
մատ) երկրէն կամ արեգակէն բուրոյ
ջերմութիւնը , պիտի նուազեցնէ ցե-
րեկը՝ երկրին տապը և գիշերը՝ ցրտու-
թիւնը . որով տեղի չը պիտի ունենայ
Շօթի գաւառին մէջ բարեխառնու-
թեան այն մեծ տարբերութիւնը , զոր
Պ . Բուտէր նկատողութեան առնելով՝
հաստատած է , որ ջերմաչափը՝ ցերեկը
25 աստիճան կը բարձրանայ , իսկ գի-
շերը կ'իջնէ զրոյէն մինչեւ 8 աստիճան
վար : Բարեխառնութեան այս չափա-
զանց փոփոխականութիւնը շատ կը
վնասէ անկոյց և այս է Շօթի բնական
բարեբեր գաւառին անբերութեան
պատճառը :

Ներքնածովը պիտի ունենայ նաև
այս օգուտը . ջրոյ շոգին բարձրանա-
լով գէղ Օրէս և Ալճերիի միւս լեռ-
ները՝ ցրտութեամբ պիտի խտանայ .
մերթ պիտի անձրեւէ և մերթ պիտի
ձիւնէ , որով ջրոյ ընթացքներ պիտի
կազմուին և գետոց անկողինները (lit)
որ այժմ տարւոյն մեծ մասը ցամաք
են , պիտի լեցուին և այսպէս գեղե-
ցիկ գետեր և մշտահոս աղբիւրներ

պիտի ձևւանան : Այս պարագայնե-
րէն բնական է նախատեսել , որ հա-
րաւային Ալճերիի երկրագործական
գաւառներուն մէջ մեծ փոփոխու-
թիւններ պիտի ըլլան և կէս անապա-
տային երկիրները բարեբեր գաւառնե-
րու պիտի փոխուին :

Պ . Բուտէրի խորին մտադրու-
թեամբ ուսումնասիրած այս յատա-
կագծի իրագործութիւնը մեծամեծ
գոուարութիւններ ունի , Շօթի մէջ
ջուր բերելու համար բնականաբար
հարկ պիտի ըլլայ Միջերկրականէն
բարձր երկիրներէ անցնիլ , բլուրներ
կտրել և վերջապէս բաւական ընդար-
ձակ ջրանցք մի պեղել . թէև այս մո-
տին Տը-Լէսէբսի կարծիքը տարբեր է ,
և կ'ըսէ , որ մեծ գոուարութիւն չը
կայ այս ձեռնարկին մէջ և նոյն իսկ
ըլլալիք ծախսերն շատ թեթեւ պիտի
ըլլան :

Ահաւասիկ ասոնք են Ալճերիի մէջ
բացուելիք ներքնածովու խնդիրը քնն-
նող տեղեկագրի եզրակացութիւնները :

Համառօտ ըսելով Շօթի մէջ բե-
րուելիք ջուրը , որ երբեմն կար , յա-
ռաջ պիտի բերէ խիստ օգտակար աղ-
գեցութիւն մի այն ընդարձակ երկիր-
ներուն վերայ , որք գրեթէ այսօր բու-
րովին անապատներ են , և պատճառ
պիտի ըլլայ հետզհետեւ եւրոպական
քաղաքակրթութեան ծաւալման այն
երկիրներուն մէջ , որք բոլորովին բար-
բարոսութեան մէջ են :

